Inkomens- en vermogensongelijkheid[1]

door: Harry Wagenvoort

Eerst komt de vermogensongelijkheid in de wereld aan de orde, met de vraag of dat erg is of niet. Ook zal worden gekeken naar de rol van belastingparadijzen. Hoeveel geld is daar ondergebracht? In hoeverre zijn ze schadelijk en kunnen ze worden aangepakt? Vervolgens komt de vermogens-ongelijkheid in Nederland aan bod, met aandacht voor de absolute top, het ondernemingsvermogen, de pensioenpot en de oorzaken en gevolgen van vermogensongelijkheid in ons land. Het tweede deel van dit artikel gaat over de inkomensongelijkheid in Nederland. Aan de orde komen de top, de hoog- en laagopgeleide medewerkers en het feit dat bedrijven werknemers nog minder gunnen dan gedacht. Wat zijn hier de gevolgen van en welke mogelijke oplossingen zijn er voorhanden?

A. Vermogensongelijkheid

Wat is vermogen? Het (eigen) vermogen van een bedrijf, persoon of huishouden is de waarde van alle bezittingen (spaargelden, aandelen, obligaties, deelnemingen in bedrijven, huizen en andere onroerende goederen) minus de schulden en leningen. *(Wikipedia en Van Bavel, p. 80)*

In 2015 waren 62 mensen in de wereld samen net zo rijk als 3,6 miljard mensen (de armste helft van de wereldbevolking). In 2010 bestond die groep nog uit 388 personen. In 2015 bezat 1 procent van de wereldbevolking meer aan vermogen dan de resterende 99 procent. Sinds de eeuwwisseling ging 1 procent van de welvaartsgroei naar de armste helft van de wereldbevolking, terwijl 50 procent van die groei naar de rijkste 1 procent ging. Vanaf 2010 is het vermogen van de 62 rijkste mensen met 44 procent gestegen, terwijl het vermogen van de onderste helft van de wereldbevolking met 41 procent daalde in diezelfde periode.[2] *(Oxfam International, 18 jan. 2016)*

Om een idee te geven hoe ongelijk de rijkdom in de wereld is verdeeld:
– 35 miljoen mensen met elk meer dan 1 miljoen dollar bezitten samen 116.000 miljard dollar;
– 373 miljoen mensen met elk 100.000 tot 1 miljoen dollar bezitten samen 108.600 miljard dollar;
– 1 miljard mensen met elk 10.000 tot 100.000 dollar bezitten samen 31.100 miljard dollar;
– 3,3 miljard mensen met elk minder dan 10.000 dollar bezitten samen 7.600 miljard dollar.
Waar gaven de superrijken in 2014 hun geld aan uit? Luxe auto's (437,8), sieraden (278,1), hotels (187,1), eten (48,6), privé-jets (23,7), meubels (22,4), jachten (8,7) en cruises (1,2).[3] *(VK, 1 aug. 2015)**

1 Dit artikel over inkomens- en vermogensongelijkheid is een uitgebreide versie van het artikel dat in de *Neij West* van augustus 2016 is verschenen in de serie over het basisinkomen.

2 Die vermogensongelijkheid geldt niet alleen voor privépersonen, maar zie je ook bij bedrijven. Zwitserse wetenschappers kwamen op basis van gegevens uit 2007 van 43.000 multinationals tot de conclusie dat slechts 1 procent van de 1318 meest verbonden bedrijven in het mondiale netwerk, 40 procent bezat van alle rijkdom in het netwerk. Het ging om 147 bedrijven, met name banken zoals Goldman Sachs. 737 bedrijven hebben 80 procent van alle rijkdom in handen. "Menig multinational is rijker dan een gemiddeld land. Waarom zou zo'n reus nog belasting afdragen?", aldus Bregman. *(Bregman, **Gratis geld**, p. 135-136)*

3 Alles in miljarden dollars.

Is die vermogensongelijkheid erg?

Nee, want ...

volgens de voorstanders van de 'doorsijpeltheorie' profiteert iedereen mee van vermogensgroei aan de top. Zij benadrukken dat zeer vermogende personen hun overtollige geld investeren in bedrijven en bouwprojecten. Die investeringen stimuleren de economische groei en zorgen voor extra werkgelegenheid. "Dus na verloop van tijd sijpelt de voorspoed van de maatschappelijke elite vanzelf door naar de lagere en middenklasse. Groeiende vermogensongelijkheid zou dus geen probleem zijn, omdat ook de armen ervan profiteren." *(VK, 1 aug. 2015)*

Ja, want ...

volgens Oxfam Novib ondermijnt toenemende ongelijkheid zowel economische groei als sociale cohesie van de samenleving. Oxfam Novib: "Inkomen en vermogen worden naar de top toe gezogen. Er bestaat een systeem van vermogensbeheer en belastingparadijzen dat ze buiten bereik houdt van de gewone burgers en overheden. (…) Vermogen levert meer geld op dan arbeid, zo citeert Oxfam de Franse econoom Thomas Piketty. De baten van economische groei stromen via dividenden naar het rijkste deel, terwijl de lonen stagneren. 'Of zoals Warren Buffett stelt: ik betaal minder belasting dan mijn secretaresse en schoonmaakster'. Daarnaast nemen ook de salarisverschillen tussen topverdieners en mensen met een minimumloon toe. Het is een gevolg van 'deregulatie, privatiseringen, financiële geheimhouding en mondialisering', zegt Oxfam Novib." *(VK, 18 jan. 2016)*
Onderzoeken van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank tonen aan dat groeiende ongelijkheid de economische groei niet bevordert, maar juist vertraagt. Grote inkomensongelijkheid pakt voor bijna alle inkomensgroepen verkeerd uit, behalve voor de rijkste 10 procent. "Hoe groter de ongelijkheid, hoe harder het inkomen van de rijken groeit."
Waarom werkt de doorsijpeltheorie niet? Arme mensen geven elke extra euro die ze verdienen (of krijgen) meestal uit, maar rijke mensen verdienen zoveel dat ze lang niet alles kunnen uitgeven. Die bestedingen van de lagere en middenklasse bevorderen de economische groei meer dan het spaargeld en de beleggingen van de rijken. Bovendien zorgt een toename van rijkdom bij de elite voor minder belastinginkomsten voor de overheid. Het gevolg daarvan is dat publieke voorzieningen zoals onderwijs, infrastructuur en gezondheidszorg daaronder lijden. Dat alles heeft negatieve effecten op de sociale stijging van de mensen uit de lagere inkomensgroepen, omdat goed onderwijs voor hen moeilijker bereikbaar wordt. "Vermogens- en inkomensongelijkheid leidt zo haast vanzelf tot nog meer ongelijkheid, zoals de Franse econoom Thomas Piketty betoogt in zijn beroemde bestseller ***Kapitaal in de 21ste eeuw***." Binnen de rijkste 1 procent van de bevolking groeit het vermogen van de rijkste 0,01 procent het allersnelst.[4] Wie profiteren wel van de doorsijpeltheorie? In elk geval de fabrikanten van luxegoederen, zoals de leveranciers van sieraden en de bouwers van superjachten, privéjets en luxe auto's. *(VK, 1 aug. 2015)*

4 Piketty's centrale stellingen: 1. het rendement op of de opbrengst uit kapitaal ((geërfd) vermogen) is groter dan het groeicijfer van de economie of het inkomen uit arbeid (r>g); 2. uit r>g volgt dat vermogen dat in het verleden is vergaard sneller groeit dan de economie en inkomen uit arbeid. Kort gezegd: inkomen uit vermogen groeit sneller dan inkomen uit arbeid. Het gevolg hiervan is een toenemende inkomens- en vermogensongelijkheid. Wat hij als de juiste oplossing ziet voor dit probleem is een progressieve jaarlijkse belasting op kapitaal / vermogen. Voorbeeld: stel dat de economische groei jaarlijks 1 à 1,5 procent bedraagt en het rendement op kapitaal 4 à 5 procent. Economische groeicijfers van 4 à 5 procent per jaar zijn niet lang vol te houden. Dat komt alleen voor als je moet herstellen van een (wereld)oorlog, zoals Europa in de periode 1945-1975 of een achterstand moet inhalen, zoals China en andere opkomende economieën. *(Thomas Piketty, **Capital in the Twenty-First Century**: p. 571-572)*

Hoe komt het toch dat de economie al lange tijd maar 1 tot 2 procent groeit?
Volgens de ondernemer, investeerder en publicist Donald Kalff hielden grote beursgenoteerde ondernemingen zich niet zozeer bezig met een gezonde ontwikkeling van hun onderneming, maar vooral met winstmaximalisatie (massaontslagen en belastingontwijking), risicomijdend gedrag (minder investeren) en een voorkeur voor overnames (hiervan mislukte de helft).
"De economische groei had veel hoger kunnen uitvallen als grote beursgenoteerde ondernemingen wel hun investeringen hadden verhoogd, hun productiviteit hadden opgevoerd en innovatiever waren geweest. Winst is noodzaak, maar van een te grote nadruk op winst profiteren op korte termijn vooral beleggers en het bestuur van de onderneming. Leveranciers, klanten, werknemers en investeerders zijn de verliezers." *(VK, 30 jan. 2016)*

Belastingparadijzen

Hoeveel vermogen is er ondergebracht in belastingparadijzen?
Volgens recente schattingen is er 7.600 miljard dollar aan privévermogen – meer dan het gezamenlijke bruto binnenlandse product (bbp) van Duitsland en het Verenigd Koninkrijk – ondergebracht in belastingparadijzen. *(Oxfam International, 18 jan. 2016)* De Franse econoom Gabriel Zucman die met Thomas Piketty samenwerkt(e) noemt een bedrag van 5.800 miljard euro. *(VK, 30 mei 2015)* Dit bedrag ligt dichtbij dat van Oxfam International als 1 euro = 1,31 dollar. John Christensen, econoom en oprichter van het Tax Justice Network, zei in een interview met de *NRC* (9 april 2016) dat volgens hun schatting uit 2012 er tussen de 21.000 en 32.000 miljard dollar aan persoonlijk kapitaal onbelast overzees wordt gestald.

Panama Papers
Ruim een jaar geleden heeft een anonieme bron, John Doe, 11,5 miljoen documenten van het juridisch advieskantoor Mossack Fonseca in Panama doorgespeeld aan de *Süddeutsche Zeitung*. Die krant heeft de gelekte documenten gedeeld met het consortium van onderzoeksjournalisten *International Consortium of Investigative Journalists* (ICIJ). Honderden onderzoeksjournalisten uit 76 landen houden zich bezig met dit project. In Nederland zijn de dagbladen *Trouw* en het *Financieele Dagblad* hierbij betrokken. *(NRC en VK, 6 mei 2016)*
Waarom heeft John Doe die documenten onthuld? Een van de belangrijkste redenen voor hem is de inkomensongelijkheid, de kloof tussen arm en rijk. 'Het raakt ons allemaal, wereldwijd. Al jaren woedt discussie over een verslechtering van de situatie, maar politici, wetenschappers en activisten zijn weerloos tegen deze ontwikkeling. Banken, financiële toezichthouders en belastingdiensten hebben allemaal gefaald. De rijken zijn ontzien en in plaats daarvan zijn de lage en middeninkomens aangepakt.' *(VK, 6 mei 2016)*

Waarom zijn belastingparadijzen schadelijk?
Volgens John Christensen zijn de afgelopen tientallen jaren belastingsystemen daardoor verzwakt. Dat heeft een ongelijkheid gecreëerd die zeer schadelijk is voor de economische ontwikkeling en voor de maatschappij. Zo hebben overheden de afgelopen dertig jaar bijvoorbeeld de btw moeten verhogen om het verlies aan belastingen te compenseren die bedrijven hadden moeten betalen. Slachtoffers zijn meestal de armste mensen in de armste landen. "Maar ook in Europese landen, waar bezuinigingsmaatregelen worden getroffen, volgens overheden omdat er geen geld is. Maar er is natuurlijk wel geld. Het is alleen overzees." *(NRC, 9 april 2016)*

Gabriel Zucman is ook van mening dat de eurocrisis ons onnodig hard treft en dat er minder hard bezuinigd had hoeven te worden als Europa de belastingparadijzen echt zou aanpakken. Dankzij het Zwitserse bankgeheim verdwijnt er jaarlijks 50 miljard euro aan vermogen uit de Europese Unie. Europa is het rijkste gebied ter wereld. De private rijkdom is er veel groter dan de overheidsschulden. En over die rijkdom kan belasting worden geheven. Maar helaas, het geld wordt in Zwitserland verstopt, zodat het niet kan worden geïnvesteerd. Zucman: "De belastingontwijking door de rijken wordt door de rest van de bevolking bekostigd. Met eerlijker belastingen zouden de onder- en middenklasse minder hard geraakt hoeven worden door bezuinigingen, en zouden bijvoorbeeld de btw en de inkomstenbelasting voor dat deel van de bevolking omlaag kunnen." *(VK, 30 mei 2015)*

Hoe kunnen belastingparadijzen aangepakt worden?

Volgens John Christensen kan dat door: 1**.** volledige en automatische informatie-uitwisseling tussen belastingdiensten; 2. openbaarmaking van de werkelijke eigenaren van overzeese vennootschappen; 3. multinationals verplichten "dat ze hun jaarverslagen per land uitsplitsen en zich verantwoorden voor al hun dochterondernemingen." *(NRC, 9 april 2016)*

Zucman pleit voor voor een wereldwijd financieel kadaster waarin staat wie de bezitters zijn van aandelen, obligaties en andere waardepapieren. De gegevens uit dit kadaster moeten automatisch worden uitgewisseld met belastingdiensten. Het IMF zou dit in korte tijd kunnen optuigen. *(VK, 30 mei 2015)*

Als aanvulling op de voorstellen van Zucman pleit Piketty voor een wereldwijde progressieve belasting op kapitaal en een hoge mate van internationale financiële transparantie. Het doel van een belasting op kapitaal is enerzijds het afremmen van de eindeloze groei van de vermogensongelijkheid en anderzijds het vermijden van crisissen. Dat kun je bereiken door middel van het promoten van democratische en financiële transparantie: er moet duidelijkheid komen over wie welke zaken bezit op deze wereld. Zelfs een zeer lage belasting op kapitaal heeft zijn nut. Ten eerste zou het informatie opleveren over de verdeling van het vermogen. Ten tweede krijgen internationale organisaties zoals het IMF een beter beeld van de wereldwijde verdeling van financiële bezittingen en de bijbehorende bedragen. *(Piketty, **Capital in the Twenty-First Century,** p. 515, 518-520)*

Nederland: ook een belastingparadijs?

Volgens Zucman kun je Nederland niet vergelijken met belastingparadijzen zoals Zwitserland voor wat betreft het beheer van private vermogens. "Nederland wisselt altijd financiële informatie uit met andere landen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Oostenrijk en Luxemburg." Nederland vervult wel een belangrijke rol in de internationale belastingconstructies van multinationals. *(VK, 30 mei 2015)*

Nederland telt ongeveer 150 trustkantoren. Die beheren circa 12.000 brievenbus-bv's, waar in 2011 4.000 miljard euro doorheen stroomde. Je zou denken dat alleen grote multinationals zich bezig houden met belastingontwijking, maar uit de Panama Papers blijkt dat het Nederlandse kleinbedrijf actief gebruik maakt van offshore-vennootschappen. *(NRC, 5 en 7 april 2016)*

Vrijdag 29 mei 2015 kwam een delegatie van het Europees Parlement op bezoek bij staatssecretaris Eric Wiebes van het Ministerie van Financiën. Die delegatie onderzoekt hoe het kan dat sommige multinationals nauwelijks belasting betalen, mede dankzij de Nederlandse Belastingdienst. Die maakt op maat gemaakte afspraken met grote bedrijven via zogenoemde *tax rulings*. Dat is overigens legaal. Eric Wiebes zei dat belastingontwijking slecht is voor alles en iedereen en dat het einde van de brievenbus-bv in zicht is. *(VK, 30 mei 2015)*

Vermogensongelijkheid in Nederland

Bas van Bavel, economisch historicus, was een van de experts die was uitgenodigd tijdens het bezoek van Thomas Piketty aan de Tweede Kamer op 5 november 2014. Hij vertelde toen dat we niet goed weten hoe de vermogens in Nederland eruit zien. We hebben te weinig gegevens hierover aangezien er geen of nauwelijks belasting over betaald hoeft te worden. *(Politiek24 van de NOS, 5 nov. 2014)* Dat Piketty niets of nagenoeg niets over Nederland schrijft, komt waarschijnlijk door een gebrek aan gegevens over de vermogenden in Nederland.

Van Bavel schat het totale private nettovermogen op 1.200 miljard euro, voor zover zichtbaar in de statistieken. De rijkste 10 procent van de bevolking bezit 61 procent van het totale vermogen in Nederland. "De top 2 procent binnen deze groep heeft zelfs een derde van dat vermogen in handen, terwijl de onderste 60 procent van de Nederlandse bevolking bij elkaar opgeteld 1 procent (afgerond) van het totale vermogen bezit."[5] De middengroepen in Nederland hebben relatief weinig vermogen, en vooral de onderste 10 procent heeft schulden.[6] *(Van Bavel, p. 80, 84 en het factsheet, p. 8-9)* Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) was begin 2014 86 procent van het vermogen in handen van de 20 procent meest vermogende huishoudens. *(NRC, 29 juni 2016)*

Absolute top

Volgens Van Bavel hebben de drie rijkste Nederlanders meer bezit dan ruim de helft van alle Nederlandse huishoudens bij elkaar. *(Van Bavel, p. 79)*.
De vijfhonderd rijkste huishoudens, die minder dan 0,01 procent van het totale aantal huishoudens vormen, bezaten in 1997 6 procent van het totale private vermogen in Nederland, in 2012 was dat gestegen tot 10 procent. "Ook bedroeg de groei van het totale bezit van de top 10 procent meest vermogenden tussen 1993 en 2010 bijna 14 procent per jaar."[7] *(Van Bavel, p. 84-85)*
Volgens de *Quote 500* is het gezamenlijke vermogen van de vijfhonderd rijkste Nederlanders sinds de financiële crisis voor het eerst weer met meer dan 10 procent toegenomen. Deze groep bezit 91,9 miljard euro, waarvan de rijkste drie samen 10,2 miljard euro bezit. *(VK, 5 nov. 2015)*

---

5 In 2010 bezat de rijkste 10 procent van de bevolking in de VS 70 procent van het vermogen, terwijl de top 1 procent van de bevolking er toen 35 procent van het vermogen bezat. In 2010 bezat de rijkste 10 procent van de bevolking in Europa ruim 60 procent van het vermogen, terwijl de top 1 procent van de bevolking er toen 25 procent van het vermogen bezat. *(Piketty, **Capital in the Twenty-First Century,** p. 349)*

6 Piketty schrijft dat bij de middenklasse het eigen huis het belangrijkste vermogensbestanddeel is. Daarnaast heeft de middenklasse vaak ook nog een flinke spaarrekening (*Piketty, **Capital in the Twenty-First Century,** p. 260)*. Bij de echte of superrijken speelt een eigen huis een minder grote rol. Naarmate men rijker is in die groep bezit men meer financiële en zakelijke producten zoals aandelen, obligaties, deelnemingen in bedrijven, etc. *(ibid., p. 259-260).*
Piketty verdeelt de groepen als volgt: 0 – 50 procent (de armste 50 procent); 50 – 90 procent (de middenklasse); 90 – 100 procent (de 10 procent rijken / vermogenden). Die laatste groep verdeelt hij weer onder in de 'armste' 5 procent, de 4 procent daarboven en de 1 procent superrijken. Soms heeft hij het ook over de 0,1 en 0,01 procent allerrijksten.
Nederlanders hebben een enorme hypotheekschuld opgebouwd: in 1990 was dat circa 110 miljard euro (circa 50 procent van het bbp), begin 2015 was dat circa 740 miljard euro (111 procent van het bbp). *(bron: CBS en CPB)*.

7 Dit bewijst Piketty's stelling dat inkomen uit vermogen sneller groeit dan inkomen uit arbeid.

In 2014 steeg het aantal miljonairshuishoudens in Nederland met 3,8 procent naar 108.000. Dat is 1,4 procent van alle huishoudens. Zij bezitten een vermogen van minstens 1 miljoen euro. Samen bezitten ze een vermogen van 340 miljard euro. Daarbij is de waarde van de eigen woning niet meegerekend. Hoewel het vermogen van de miljonairs flink schommelde tussen 2006 en 2014 is er sinds 2012 een stijging van 5 procent van hun aantal. Dat blijkt uit onderzoek van het CBS. *(NRC, 26 mei 2016)*

Ondernemingsvermogen

Volgens de politicoloog Robin Fransman verkeert Nederland nog steeds in een ontkenningsfase voor wat betreft ongelijkheid. Wij denken dat Nederland een gelijkheidseiland is. Echter, in Nederland belasten wij vermogen heel weinig. We kennen wel de kapitaalrendementsheffing, dus alleen maar voor kleine spaarders. Maar ondernemingsvermogen wordt in Nederland eigenlijk nauwelijks belast. "En omdat het niet belast wordt, wordt het ook niet gemeten. En omdat we het niet meten, weten we ook niet hoe de gelijkheid of ongelijkheid daarin zit." Volgens hem gaat het om circa 200.000 huishoudens (3-4 procent van de bevolking). Dit percentage is hoger dan het gemiddelde cijfer van 1-2 procent die Piketty voor de wereld als gemiddelde geeft. *(Het Filosofisch Kwintet , 1 nov. 2014 – http://www.npo.nl/het-filosofisch-kwintet/01-11-2014/VPWON_1233124)*

Pensioenpot

In diezelfde uitzending van Het Filosofisch Kwintet vertelde Van Bavel dat er meer overeenkomsten zijn tussen Nederland en wat Piketty beschrijft dan we zelf durven te erkennen. Maar Nederland wijkt wel af van andere landen in die zin dat onze pensioenpot van 1.200 miljard euro even groot is als het private vermogen. Hij vertelde dat bij ons het private vermogen sterk geconcentreerd is aan de top en dat winst uit vermogens in Nederland nauwelijks wordt belast. Daardoor groeien die vermogens zeer sterk aan.

Overigens wordt die pensioenpot er in Nederland graag – en ten onrechte – bijgehaald door de tegenstanders van Piketty om aan te tonen dat de vermogensongelijkheid in ons land reuze meevalt.[8] Onderzoek van het CBS over de periode 2005-2012 toonde aan dat de vermogensongelijkheid niet kleiner wordt als de pensioenen worden meegeteld, maar groter. "Met de pensioenen erbij heeft de rijkste 20 procent van Nederland 7,8 keer zo veel vermogen als de armste 20 procent. Zonder de pensioenen is dat 'slechts' 6,4 keer." Critici die de vermogensongelijkheid bagatelliseerden dachten dat die ongelijkheid juist minder was als je het pensioen ook meetelde. Dat dit niet klopt kan komen doordat 40 procent van de pensioenpremies ten goede komt aan de 10 procent hoogste inkomens, zodat pensioen de ongelijkheid juist vergroot. *(VK, 25 nov. 2015)*

Wat zijn de oorzaken en gevolgen van de vermogensongelijkheid in Nederland?

Van Bavel noemt de volgende vier oorzaken: 1. de opbouw van de naoorlogse verzorgingsstaat, inclusief het pensioenstelsel zorgden ervoor dat mensen nauwelijks gingen sparen voor de oude dag of om inkomensschokken op te vangen; 2. degenen die de meeste aandelen en huizen bezaten, dus de rijksten, hebben het meest geprofiteerd van de enorme waardestijging hiervan; 3. de toegenomen mobiliteit van kapitaal vergrootte de mogelijkheden om vermogen elders onder te brengen en zo belastingheffing te ontlopen; 4. als gevolg van regeringsbeleid zijn belasting op vermogen, vermogenswinst en vermogensoverdracht steeds verder verlaagd. Zo liggen de tarieven van de

8 Pensioen is geen vermogen in de strikte zin van het woord. Het is uitgesteld inkomen dat je pas vanaf je 65ste, 66ste of 67ste ontvangt.

Nederlandse vennootschapsbelastingen nu lager dan in de ons omringende landen. Het successierecht is de afgelopen jaren sterk verminderd, zodat rijkdom bijna onaangetast kan worden doorgegeven, “met een bestendiging van de ongelijkheid over generaties heen tot gevolg.” *(Van Bavel, p. 86-87)*

Net als Piketty is Van Bavel van mening dat in de periode 1914-1990 – met name de periode 1946-1980/90 (*Les Trente Glorieuses* in Frankrijk)[9] – de vermogensongelijkheid is gedaald, maar ziet hij nu de mogelijke opkomst van een samenleving die weer gekenmerkt wordt door erfelijke ongelijkheid. Dat is zeer onwenselijk, want “bezit geeft economische macht, politieke invloed en maatschappelijke mogelijkheden, en de verdeling ervan bepaalt in belangrijke mate de structuur en het functioneren van onze samenleving.” *(Van Bavel, p. 79, 85 en 90-91)*

De historicus Rutger Bregman verwoordt het aldus: “Onlangs maakte de Franse econoom Thomas Piketty furore met zijn stelling dat als het zo doorgaat we teruggaan naar de rentenierseconomie van de negentiende eeuw. Mensen met bezit (aandelen, huizen, machines) gingen er toen veel sneller op vooruit dan mensen met werklust.[10] Het rendement op kapitaal lag eeuwenlang tussen de 4 en 5 procent, terwijl de jaarlijkse groei van de economie ver onder de 2 procent lag.[11] Zonder de terugkeer van stevige, inclusieve groei (onwaarschijnlijk), hoge belastingen op kapitaal (onwaarschijnlijk) of een

---

9 De periode 1946-1975 wordt in het Frans *Les Trente Glorieuses* genoemd, ofwel de ‘dertig glorieuze jaren’. Die periode kende een sterke economische groei, waarbij de lonen sterk stegen en het rendement op kapitaal lager lag. Overheden namen tal van maatregelen, zoals het uitbreiden van de sociale voorzieningen, het nationaliseren van bedrijven, het invoeren van progressieve belastingen op inkomen en erfenissen, etc.

10 In de achttiende en negentiende eeuw was grondbezit (landbouwgrond) de belangrijkste vorm van kapitaal in Engeland en Frankrijk. Vanaf ongeveer 1810 trad er geleidelijk aan een verschuiving op van grondbezit naar vastgoed (huizen en gebouwen), zakelijk (industrieel) en financieel kapitaal. In 1910 was de totale waarde van het nationale kapitaal (landbouwgrond, vastgoed, bedrijven, etc.) zeven keer groter dan het nationaal inkomen (= 90 procent van het jaarlijkse bbp) in Engeland en Frankrijk. Tussen de Eerste Wereldoorlog en 1975/85 zakte de waarde van het nationaal kapitaal terug tot twee à drie keer het nationaal inkomen. Degenen met vermogen (kapitaal) hadden grote schade geleden vanwege de beide wereldoorlogen en de Grote Depressie van de jaren 30. Maar in 2010 was de verhouding tussen de totale waarde van het nationale kapitaal en het nationaal inkomen alweer 5:1 in Engeland en 6:1 in Frankrijk. (*Piketty, **Capital in the Twenty-First Century,** p. 116-120)*

11 De wereldwijde economische groei bedroeg vanaf het begin van de jaartelling tot 1700 gemiddeld 0,1 procent per jaar, van 1700 tot 1820 was dat 0,5 procent, van 1820 tot 1913 was dat 1,5 procent en van 1913 tot 2012 was dat 3,0 procent. In Europa bedroeg de gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei per hoofd van de bevolking 1 procent in de periode 1820-1913 en 1,9 procent in de periode 1913-2012. (*Piketty, **Capital in the Twenty-First Century,** p. 73 en 94)*
Wat het rendement op kapitaal betreft: hoe kleiner de risico’s des te lager het rendement op kapitaal. Zo bedroeg het rendement op boerenland in de achttiende en de negentiende eeuw tussen de 4 en 5 procent. Het rendement op vastgoed ligt in het begin van de eenentwintigste eeuw tussen de 3 en 4 procent. Het rendement op de meest riskante financiële bezittingen, waaronder industrieel kapitaal – of het nu gaat om deelneming in negentiende-eeuwse familiebedrijven of aandelen in beursgenoteerde bedrijven in de twintigste eeuw – is vaak meer dan 7-8 procent. *(ibid, p. 201)* In Engeland werd in de negentiende eeuw tussen 4 en 5 procent rente betaald over staatsobligaties, terwijl er nagenoeg geen inflatie bestond. Dat rentepercentage was aanzienlijk meer dan de jaarlijkse economische groei. Daarmee was het voor rijke mensen en hun erfgenamen een lucratieve aangelegenheid om in staatsschulden te investeren. *(ibid, p. 130-131)*

Derde Wereldoorlog (onwenselijk), zal de ongelijkheid tot een angstaanjagend niveau kunnen oplopen." *(Bregman, **Gratis geld**, p. 89)*

B. Inkomensongelijkheid

Wat is inkomen? Inkomen is alles wat iemand als opbrengst geniet van arbeid, onderneming of vermogen, bijvoorbeeld loon, winst, dividend of rente. Meestal bestaat inkomen uit geld, maar het kan ook gaan om goederen of diensten. *(Wikipedia)*

Top

Vorig jaar stegen de topinkomens in Nederland gematigd. Voorgaande jaren vertoonden de topinkomens juist sterke stijgingen. Het vaste salaris van de bestuursvoorzitters nam met 2,1 procent toe, maar de totale beloning steeg gemiddeld met 4,25 procent.[12] Overigens waren er wel verschillen tussen beursgenoteerde bedrijven enerzijds en semipublieke en staatsgerelateerde bedrijven anderzijds. Bij de eerste groep stegen de beloningen explosief, maar bij de laatste groep kregen veel bestuursvoorzitters vorig jaar minder dan een jaar eerder. Dat blijkt uit onderzoek van *de Volkskrant* onder 123 beeldbepalende Nederlandse bedrijven. Dankzij die bescheiden stijging van de topinkomens en het feit dat werknemers er na jaren eindelijk weer eens iets bijkregen, bleef de kloof tussen top en werkvloer relatief stabiel.
Vorig jaar verdiende een bestuursvoorzitter in Nederland gemiddeld bijna 1,5 miljoen euro, terwijl de gemiddelde werknemer bij de onderzochte bedrijven jaarlijks gemiddeld 70 duizend euro kostte. De bestuursvoorzitter ontvangt dus ongeveer 20 keer het salaris van de gemiddelde werknemer.[13]
De lijst wordt aangevoerd door Nancy McKinstry, de Amerikaanse topvrouw bij Wolters Kluwer. Zij ontving 15,5 miljoen euro, 224 keer het salaris van de gemiddelde werknemer. "Maar ook bij Ahold is het verschil tussen top en werkvloer groot. De beloning van topman Dick Boer (4,7 miljoen euro) was 107 keer hoger dan die van de werkvloer."
Er zijn twee mogelijke verklaringen waarom de topinkomens afgelopen jaar gematigd stegen: 1. het kan zijn dat de commissarissen – die over de beloningen van de bestuurders gaan – meer oog en oor hebben gekregen voor het maatschappelijke debat over dit onderwerp; 2. ook grote aandeelhouders laten meer van zich horen in geval van buitensporige bonussen en andere extra's. *(VK, 23 juli 2016)*

In 2015 schreef *de Volkskrant* nog dat de loonkloof tussen werkvloer en top alsmaar toenam. Topbestuurders van grote multinationals als Unilever, Shell, Reed Elsevier, Wolters Kluwer en Heineken verdienden minstens honderd keer meer dan de gemiddelde werknemer van hun bedrijf aan inkomen had. Ook bij middelgrote ondernemingen liep de loonkloof op, maar dan in een lager tempo. In 2015 onderzocht *de Volkskrant* 129 beeldbepalende Nederlandse bedrijven en instellingen. Zo stond de bestuursvoorzitter van PostNL, mevrouw Herna Verhagen, met bijna 1,2 miljoen euro op plaats 36 van de lijst met honderd hoogste inkomens. *(VK, 20 juni 2015)*

12 Het lijkt prachtig dat het vaste salaris gematigd steeg, maar het variabele deel van de beloning (bonussen, prestatieaandelen, opties, etc.) maakt bij de grote, beursgenoteerde AEX-bedrijven tweederde uit van de totale beloning. Bij niet-beursgenoteerde bedrijven en (semi)publieke instellingen bedraagt de variabele of prestatiegerelateerde beloning 40 procent van de totale beloning.

13 In 2012 ontving de bestuursvoorzitter 16 keer het salaris van de gemiddelde werknemer. *(VK, 20 juni 2015*)

Camiel Selker, beloningsexpert van Focus Orange, zei in 2015 dat het echte probleem was dat de topbeloning niet verankerd was in het loongebouw van de betreffende onderneming: “Voor de beloning van de baas wordt gekeken naar wat de internationale concurrentie verdient, niet naar wat de eigen werknemers krijgen. Zolang de commissarissen daar niet over nadenken, en een goed verhaal hebben over de beloningsverhoudingen binnen het bedrijf, zal de loonkloof alleen maar verder toenemen, waarschuwt deze beloningsexpert.” *(VK, 20 juni 2015)*
In 2016 lieten Camiel Selker en zijn collega Hein Haenen zich wat scherper uit hierover. “Volgens beide beloningsdeskundigen is de beloning van de top volledig losgezongen van de ontwikkelingen op de werkvloer. Commissarissen en beloningsadviseurs kijken niet naar het eigen loongebouw voor wat een passende beloning voor de baas zou zijn, maar extern, naar een internationale groep vergelijkbare bedrijven. Het interne anker moet weer terug in de beloning, stelt het duo.” *(VK, 23 juli 2016)*

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is van mening dat de kloof tussen de onderste 10 procent en de bovenste 10 procent van de inkomens aan het groeien is.[14] Volgens de Leidse hoogleraren Koen Caminada en Kees Goudswaard en universitair docent Marike Knoef klopt dit niet. *(NRC, 14 maart 2015)*

Piketty geeft de volgende verklaring hoe het komt dat de salarissen van de topbestuurders omhoog schoten. In Groot-Brittannië en de VS moesten de mensen met een topinkomen in de periode 1930-1980 80 tot 90 procent belasting betalen. In de periode 1980-2010 zakte dit tot 30 à 40 procent. In de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw had het niet zoveel zin voor managers van Engelse en Amerikaanse bedrijven om stevig te onderhandelen over grote salarisverhogingen, omdat ze 80 tot 90 procent moesten inleveren bij de belastingdienst. Na 1980 werd dat anders, vanaf dat moment gingen ze flink onderhandelen over substantiële loonsverhogingen. Piketty wijst erop dat het makkelijk was voor die managers om diegene – raden van bestuur en toezicht van bedrijven en de aandeelhouders – te overtuigen die de salarisverhogingen moesten goedkeuren. Ten eerste is het erg moeilijk om op objectieve wijze vast te stellen wat de individuele bijdrage van iemand is aan het bedrijfsresultaat. Daarnaast werden de leden van de beloningscommissies vaak op een incestueuze wijze gekozen. *(Piketty, **Capital in the Twenty-First Century,** p. 508-512)*

Hoog- en laagopgeleide medewerkers
Op 25 juni 2015 presenteerden het Centraal Planbureau (CPB) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) hun onderzoek naar de onderkant van de arbeidsmarkt. Wat bleek? Tussen 1990 en 2005 bleef het uurloon voor laagbetaalden vrijwel gelijk met 17 euro bruto per uur (gecorrigeerd voor inflatie), dat van hoogopgeleiden ging van 24 naar 31 euro. “Het aandeel werkende armen steeg in de eerste helft van de jaren negentig van 2,5 naar bijna 4 procent. Daarna bleef dat constant tot de economische crisis van de afgelopen jaren, waardoor de armoede bijvoorbeeld onder zzp'ers [HW: zelfstandigen zonder personeel] in 2012 is opgelopen tot bijna 14 procent.” Het SCP verwacht dat de loonverschillen tussen hoog- en laagopgeleiden de komende jaren zal toenemen, omdat de vraag naar hoger opgeleiden nog harder zal stijgen dan de toename van het aantal hoger opgeleiden.

14 Hoe ongelijk is Nederland? Hfst. 2 De tektoniek van de inkomensongelijkheid in Nederland / Wiemer Salverda. URL: http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/hoe-ongelijk-is-nederland-een-verkenning-van-de-ontwikkeling-en-gevolgen-van-economische-ongelijkhe/

Door de flexibilisering is “het aantal mensen met laagbetaald, onzeker werk vooral onder laagopgeleiden sterk gestegen, van 12,5 procent in 2003 naar 18,5 in 2012. Onder hoogopgeleiden steeg dat percentage van 6 naar 10. Deze 'precaire' werkenden verdienen niet meer dan 130 procent van het minimumloon.” *(VK, 25 juni 2015)*
Het is opmerkelijk dat uit cijfers van het CBS blijkt dat de inkomensongelijkheid in Nederland, ondanks de economische crisis, al bijna vijftien jaar stabiel is én dat de inkomensverschillen hier relatief klein zijn. Maar onder jongeren is de inkomensongelijkheid wel toegenomen. *(NRC, 29 juni 2016)*[15]

Bedrijven gunnen werknemers nog minder dan gedacht
Aanvankelijk dachten de Nederlandsche Bank (DNB), het CBS en het CPB dat rond 78 procent van het arbeidsinkomensquote – het deel van het bbp dat naar de factor arbeid gaat – werd uitgekeerd als loon. Uit een nieuwe berekening van de DNB blijkt dat maar 73,5 procent als loon wordt uitgekeerd. Hoe kan dat? De DNB dacht dat zzp’ers hetzelfde verdienen als mensen in loondienst, maar in werkelijkheid blijft het inkomen van zzp’ers juist achter. Begin jaren tachtig bereikte de arbeidsinkomensquote nog een record van 87,5 procent.
Sinds 2009 is de productiviteit per jaar met 0,8 procent gestegen, terwijl de beloning daalde met 0,1 procent per jaar. Zowel de DNB als het CBS verklaren dit door de toenemende flexibilisering. Dat betekent dat werknemers een kleiner deel krijgen van de groeiende nationale koek. *(VK, 28 april 2016)*
Bregman wijst erop dat de winstmarges van het internationale bedrijfsleven blijven oplopen en dat ze in de VS nog nooit zo hoog zijn geweest sinds 1929. “Terwijl het reële inkomen van de meeste werknemers stagneert of daalt, zwemmen de grote bedrijven in het geld. Een recente studie laat zien dat slechts 147 bedrijven maar liefst 40 procent van alle waarde van alle multinationals controleren. 737 bedrijven hebben 80 procent in handen.” *(Bregman, **Gratis geld**, p. 135-136)*

Wat is het gevolg?
“Een gebrekkige loonstijging en grotere ongelijkheid zorgen volgens IMF-topeconoom Maurice Obstfeld voor een ‘wijdverspreid geloof dat economische groei de internationale elite en de bezitters van kapitaal bovenmatig heeft bevoordeeld, en te veel anderen heeft achtergelaten’. De lage economische groei sinds het uitbreken van de financiële crisis ‘versterkt de tendens naar een naar binnen gerichte en nationalistische politiek.’” *(NRC, 13 april 2016)*
Bregman merkt op dat ongelijkheid de grote boosdoener lijkt te zijn als het gaat om depressies, burn-outs, drugsmisbruik, schooluitval, overgewicht, ongelukkige kinderen, lagere opkomst bij verkiezingen of sociaal en politiek wantrouwen. *(Bregman, **Gratis Geld**, p. 104)*

Mogelijke oplossingen
Het IMF ziet economische groei als oplossing voor al die onvrede. Obstfeld pleit bijvoorbeeld voor investeringen in infrastructuur en kennis. *(NRC, 13 april 2016)*

15 Het CBS heeft de inkomensongelijkheid gemeten met behulp van de Gini-coëfficiënt. Dit is een getal tussen de nul en de één waarin de nul overeenkomt met perfecte gelijkheid en de één met complete ongelijkheid. Salverda bekritiseert deze veel te grove meetmethode die het CBS hanteert. Ook Piketty vindt dat de Gini-coëfficiënt teveel pretendeert door in één getal de ongelijkheid weer te geven. Dat moet veel genuanceerder gebeuren. Zie: Salverda, ***Hoe ongelijk is Nederland?*** Hfst. 2 De tektoniek van de inkomensongelijkheid in Nederland, p. 39; en Piketty, ***Capital in the Twenty-First Century,*** p. 266.

President Knot van De Nederlandsche Bank pleit voor loonsverhogingen. “Als bedrijven de lonen verhogen krijgen de werknemers meer koopkracht hetgeen goed is voor de economie.” *(VK, 28 april 2016)*
Volgens Sir Richard Jolly, ontwikkelingseconoom van de Universiteit van Sussex, kun je inkomensongelijkheid succesvol aanpakken. Hij verwijst daarvoor naar 15 Zuid-Amerikaanse landen waar overwegend linkse regeringen de ongelijkheid hebben teruggedrongen met behulp van belastinghervormingen, handelspolitiek, armoedeprogramma’s en investeringen in onderwijs, gezondheidszorg en werkgelegenheid. *(VK, 27 dec. 2014)*
De Oeso (Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling) ziet belastingheffing als een van de middelen om verschillen in inkomens en vermogens te verkleinen. “De organisatie bepleit belastingheffing op allerlei vormen van bezit. Ze vindt dat overheden het aantal aftrekposten moet beperken (die worden vooral opgevoerd door rijken), en erfenissen moet belasten. Multinationals moeten naar behoren belasting betalen, stelt de Oeso. De stelling dat belastingverhoging per definitie leidt tot minder economische groei is volgens de Oeso onjuist. Als belastingheffing leidt tot lagere inkomensverschillen, is dat juist een stimulans voor een economie.” *(Trouw, 21 mei 2015)*
De Belgische filosoof Philippe Van Parijs, de Belgische ondernemer Roland Duchâtelet en de Brit Guy Standing, oprichters van het Basic Income Earth Network (BIEN), zien de invoering van een basisinkomen als een oplossing voor de schijnbaar onoplosbare sociale onrust. Volgens Guy Standing, die in India met het basisinkomen experimenteerde, moeten we het basisinkomen nu invoeren, omdat sinds de jaren ’80, als gevolg van de globalisering, het arbeidsaanbod verviervoudigd is. Daardoor heeft er een neerwaartse druk plaatsgevonden op de reële lonen. In dit verband heeft hij het over het precariaat dat gebukt gaat onder een schuldenlast. Een basisinkomen maakt een echt flexibele arbeidsmarkt mogelijk. Duchâtelet beschouwt het basisinkomen als een vrijheidsinkomen. *(Iedereen een basisinkomen (Panorama | Canvas, 18 dec. 2014) – https://vimeo.com/115397622)*

Samenvatting
Wereldwijd neemt de vermogensongelijkheid steeds meer toe. In 2015 bezaten 62 mensen evenveel vermogen als 3,6 miljard andere wereldbewoners; en 1 procent van de wereldbevolking bezat meer aan vermogen dan de overige 99 procent.
Belastingparadijzen spelen hierbij een bedenkelijke rol. Naar schatting is daar tussen de 7.600 en 21.000 à 32.000 miljard dollar aan privaat vermogen gestald, waar geen belasting over wordt betaald. De nadelen voor de gewone burgers zijn legio. Overheden missen belastinginkomsten die ze dan op hen verhalen, zoals overheidsbezuinigingen, hogere btw en inkomstenbelasting. Sociale stijging van mensen uit de lagere inkomensgroepen wordt steeds moeilijker, omdat goed onderwijs voor hen moeilijker bereikbaar wordt. Verder ondermijnt toenemende ongelijkheid economische groei en sociale samenhang. Dat laatste versterkt de tendens naar een naar binnen gerichte en nationalistische politiek, en sociaal en politiek wantrouwen, maar ook depressies, burn-outs, drugsmisbruik, schooluitval, lagere opkomst bij verkiezingen, etc.

In Nederland gaan de discussies meer over inkomens- dan over vermogensongelijkheid. Het is goed dat hier flink aandacht voor is, gezien de sterke stijging van de topinkomens, de groeiende inkomensongelijkheid tussen hoog- en laagopgeleide medewerkers en de slechte loonontwikkelingen in de afgelopen jaren als gevolg van toenemende flexibilisering. Terwijl sinds 2009 de arbeidsproductiviteit per jaar met 0,8 procent steeg, daalde de beloning met 0,1 procent per jaar.

Voor het internationale bedrijfsleven zijn het gouden tijden, terwijl het inkomen van de meeste werknemers stagneert of daalt.
Toch zijn de verschillen in vermogensongelijkheid ook hier veel groter dan de inkomensongelijkheid. Als er in Nederland al over vermogensongelijkheid wordt gediscussieerd, dan wordt daar de pensioenpot van 1.200 à 1.250 miljard euro – ten onrechte – bij betrokken om te laten zien dat vermogensongelijkheid bij ons wel meevalt. Volgens de economisch historicus Bas van Bavel klopt het beeld niet dat Nederland een land van gelijkheid is, omdat de vermogensongelijkheid bij ons hoger ligt "dan in de meeste Europese landen, hoger dan in het Verenigd Koninkrijk en op een even hoog niveau als in de VS." *(Van Bavel, p. 84)* Terwijl de kleine spaarder wel belast wordt, worden bedrijven ontzien, want ondernemingsvermogen wordt in Nederland nauwelijks belast. Het private vermogen is sterk geconcentreerd aan de top en winst uit vermogens wordt in Nederland nauwelijks belast. Daardoor groeien die vermogens zeer sterk aan. We zien dit terug in de toename van het aantal miljonairshuishoudens in ons land en het feit dat vermogens veel harder groeien dan inkomen uit arbeid.
Zowel de Franse econoom Thomas Piketty als Van Bavel waarschuwen voor de mogelijke opkomst van een samenleving die gekenmerkt wordt door erfelijke ongelijkheid. Een dergelijke verdeling van bezit biedt een zeer kleine groep personen onevenredig veel economische macht en politieke invloed, en kan in belangrijke mate de structuur en het functioneren van onze samenleving bepalen.

Mogelijke oplossingen voor bovengenoemde problemen zijn onder andere:
– het aanpakken van belastingparadijzen door de Europese Unie;
– investeren in infrastructuur, onderwijs, gezondheidszorg en werkgelegenheid;
– loonsverhogingen;
– belastinghervormingen met het doel om verschillen in inkomens en vermogens te verkleinen: 1. belastingheffing op allerlei vormen van bezit, zoals erfenissen; 2. beperken van het aantal aftrekposten; 3. multinationals meer belasting laten betalen;
– invoeren van het basisinkomen

* VK = *Volkskrant*

Overige bronnen

Bregman, Rutger; ***Gratis geld voor iedereen. En nog vijf grote ideeën die de wereld kunnen veranderen*****.** Amsterdam : De Correspondent, 2014
An economy for the 1% (Oxfam International, 18 jan. 2016) – https://www.oxfam.org/en/research/economy-1
Hoe ongelijk is Nederland? (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid - juni 2014) – Geraadpleegd: Bas van Bavel (hoofdstuk 4) en het factsheet; en Wiemer Salverda (hoofdstuk 2) – http://www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/hoe-ongelijk-is-nederland-een-verkenning-van-de-ontwikkeling-en-gevolgen-van-economische-ongelijkhe/
Panama Papers – International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ) – https://panamapapers.icij.org/
Panama Papers – Trouw en Financieel Dagblad – https://panamapapers.nl/
Piketty, Thomas; ***Kapitaal in de 21ste eeuw***. Amsterdam : De Bezige Bij, 2014. (oorspronkelijke titel: ***Le Capital au XXIe siècle***). Geraadpleegd: ***Capital in the Twenty-First Century***